

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 758 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr	10
Baxtiyor Islamov	
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati	12
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System	18
Zufarova Nozima Gulamiddinovna	
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar	26
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari	32
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari	37
Yormatov Ilmidin Toshmatovich	
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir	41
Agzamov Shaxboz Akmalovich	
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish	46
A. X. Salamov	
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida	50
Dosmurotova Shaxista Kengashovna	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi	57
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	65
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari	69
Shamsiyev Nodir Muratovich	
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari	74
Shagzatov Oybek bahodirovich	
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari	78
Davlatov Sanjar Abdimannonovich	
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari	82
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari	86
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida)	91
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi	96
Nazarova Umida Avazovna	
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari	100
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish	105
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning oʻrni va ahamiyati.....	110
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili.....	115
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	
Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish.....	121
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari	125
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан.....	131
Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	
Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	137
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	143
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari: Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	150
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	156
Axrоров Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	161
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	169
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	172
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности	177
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	181
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	186
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	190
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	195
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	199
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari.....	205
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	209
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	215
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	223
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	228
Eshimov Alisher Dasmurodovich	

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)	236
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	242
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	247
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	252
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	258
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish	262
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	268
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari	276
Sobirov Otabek Olimjonovich	
Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	279
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	283
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	286
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	290
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	295
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	299
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	304
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	308
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	312
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	316
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	321
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	327
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	331
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи"	334
Н. Э. Кахорова	

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	339
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	344
Musyeva Shoirazimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	350
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	355
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati	359
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari	364
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	371
Tursunova Shaxnoza Farhod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	375
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	380
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi	383
Bobayev Isroiljon Abidinovich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash	388
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	
O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	396
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	399
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	402
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari	411
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)	415
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	422
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	428
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	434
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	439
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	

Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	445
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	450
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari.....	455
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	462
Ollokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	465
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	471
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	475
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	482
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	489
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi	494
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	501
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	505
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	512
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	519
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	524
Sultanov Baxram Begdullayevich	
Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	528
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	536
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	541
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	545
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	550
Shukurov Ilxom Safarboyevich	

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	557
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	562
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	566
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	572
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	579
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	582
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	586
Kucharov Abrorjon Sobirjonovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	593
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	
Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control	599
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari	604
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки	608
Жураев Ислон Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна	
Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba	614
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi	621
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari	625
Abdukadirova Kamola Azimovna	
Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	629
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li	
Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati	636
Dehqonov Burxon Rustamovich	
Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari	642
Kamilov Abror Anvarovich	
O'zbekistonda uylarning energiya samaradorligini oshirish	647
Dodiyev Fozil O'tkurovich	
O'zbekistonda talant menejmentni tatbiq etish istiqbollari	653
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari	658
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Bulutli texnologiyalardan foydalangan holda resurs xarajatlarini optimallashtirish: tahlil va boshqarish	663
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich	
Milliy iqtisodiyotni rivojlanishida sug'urta institutlarining tutgan o'rni	673
K. A. Sharipov, D. Jo'rayev	
Tadbirkorlik nazariyasining evolyutsion talqini	678
Aripov Oybek Abdullayevich	

Enhance Export Potential of Private Entrepreneurship and Small Venture.....	683
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Mintaqa barqaror rivojlanishini cheklovchi ekologik omillar tahlili.....	690
Adilova Marg'uba Tursunaliyevna	
Improving the Efficiency of Industrial Enterprise Activities in the Age of Digital Technologies	698
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
A study of green marketing practices in the retail industry – Advantages and disadvantages.....	705
Davronova Zilola Gulomovna	
Tijorat banklarining korporativ xizmatlarini transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish.....	709
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Davlat moliyaviy nazorat tizimini rivojlantirish istiqbollari	715
Maxmudov Azamat Normuradovich	
Xorijiy banklarning moliya injiniringi mahsulotlari va rivojlanish istiqbollari	721
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekistonda turizm xizmatlari imkoniyatlari: muammo va yechimlar	727
Fayziyev Oybek Raximovich, Xalikov Saydilla Abdraxmanovich	
Sanoat klasterlarini shakllanishining simulyatsiya modelini yaratish	734
Xakimov Ziyodulla Axmadovich, Axmedova Rayxona Jasurbek qizi	
Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning xususiyatlari va ustuvor yo'nalishlari	741
Tolibjon Qazaqov Sharifjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy texnika va texnologiyalarning xususiyatlari.....	747
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Biologik aktivlar va qishloq xo'jaligi mahsuloti joriy hisobini tashkil etish bo'yicha xorijiy tajribalar	752
Yusupova Mahfuza Baxtiyor qizi	

TIJORAT BANKLARINING KORPORATIV XIZMATLARINI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISH

Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi

TDIU "Bank ishi va investitsiyalar" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarining korporativ xizmatlari faoliyatini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish va ushbu jarayonlar orqali tijorat bankining transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tijorat banklarining korporativ boshqaruv organlari vakolatlarini va javobgarligini taqsimlash hamda boshqaruvga oid qarorlar qabul qilish imkonini yaratish masalalari tahlil qilingan. Tijorat banklarining korporativ xizmatlarini transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: bank faoliyati, korporativ xizmatlar, korporativ boshqaruv, xalqaro standartlar, bank boshqaruvi, bank strategiyasi, transformatsiyalash, aksiyadorlar umumiy yig'ilishi, bank kengashi.

Abstract: This article discusses the development of corporate services of commercial banks based on international standards and the development of the process of transformation of commercial banks through these processes. The issues of distribution of powers and responsibilities of corporate governance bodies of commercial banks and creating opportunities for making management decisions were also analyzed. Practical proposals and recommendations for the development of the process of transformation of corporate services of commercial banks are presented.

Key words: banking activity, corporate services, corporate management, international standards, bank management, bank strategy, transformation, general meeting of shareholders, bank board.

Аннотация: В данной статье рассматривается развитие корпоративных услуг коммерческих банков на основе международных стандартов и развитие процесса трансформации коммерческих банков посредством этих процессов. Также были проанализированы вопросы распределения полномочий и ответственности органов корпоративного управления коммерческих банков и создания возможностей для принятия управленческих решений. Представлены практические предложения и рекомендации по развитию процесса трансформации корпоративных услуг коммерческих банков.

Ключевые слова: банковская деятельность, корпоративные услуги, корпоративное управление, международные стандарты, банковский менеджмент, стратегия банка, трансформация, общее собрание акционеров, правление банка.

KIRISH

Zamonaviy boshqaruv nazariyasiga ko'ra, iqtisodiy tizimning transformasiyasi hamda rivojlanishning yangi bosqichiga o'tishi birinchi navbatda har tomonlama chuqur o'ylangan, aniq maqsad va ustuvor yo'nalishlarni o'z ichiga olgan taraqqiyot strategiyasi asosida ta'minlanadi. Shu o'rinda alohida qayd qilish zarurki, mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatini rivojlantirish strategiyasini ishlab-chiqish va joriy qilish borasida e'tiborga molik chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Mazkur xulosa tijorat banklari tomonidan e'lon qilingan strategiyalar, strategik rejalar, rivojlanish konsepsiyalari va dasturlari bilan asoslanishi mumkin. Shunga qaramasdan, qayd etilgan hujjatlar tahlili ularda ilmiy-metodologik jihatdan ma'lum kamchiliklar mavjudligidan dalolat beradi.

Fikrimizcha, ushbu kamchiliklarning aksariyat qismi bank faoliyatida yuz berayotgan jarayonlarni belgilab beruvchi strategik tendensiyalarning aniq ifodalanmasligi bilan bog'liqdir. Buni e'tiborga olgan holda, asosiy strategik tendensiyalarning iqtisodiy mohiyatiga aniqlik kiritishga harakat qilamiz.

Birinchidan, tartibga solish borasidagi makroprudensial nazorat talablarining qat'iylashuvi hamda inflyatsiyaning prognoz ko'rsatkichlariga erishish, narxlar o'sishini sekinlashtirish va jamg'arishni qo'llab-quvvatlash maqsadida nisbatan qat'iy pul kredit siyosatining olib borilishi tijorat banklari faoliyatini makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli va ahamiyatini oshirishni talab qiladi.

Xususan, "G-20" guruhiga kiruvchi mamlakat rahbarlarining Antalya shahrida o'tkazilgan sammitida global tizimni tashkil qiluvchi banklar uchun zararlarni qoplashning umumiy imkoniyatlari standarti (Total Loss-absorbing Capacity (TLAC))ni joriy qilish yuzasidan takliflar qabul qilindi. TLAC talablarining amaliyotga joriy qilinishi ikki bosqichda amalga oshirilishi nazarda tutilgan:

1-bosqich:

- a) talablar 2019-yilning 1 yanvaridan kuchga kirgan;
- b) TLAC ning minimal ko'rsatkichi risklarga tortilgan aktivlarga nisbati 16 foizni, ammo Bazel 3 talablari doirasida leverej koeffisienti (6 foizdan) dan kam bo'lmasligi zarur.

2-bosqich:

- a) yangi kuchaytirilgan talablar 2022-yilning 1-yanvaridan kuchga kirgan; unga ko'ra;
- b) TLAC ning minimal ko'rsatkichi risklarga tortilgan aktivlarga nisbati 18 foizni, ammo Bazel 3 talablari doirasida leverej koeffisienti (6,75 foizdan) dan kam bo'lmasligi zarur.

Bunda shuni ta'kidlash jozki, shakllanayotgan bozorlarga ega mamlakatlar yurisdiksiyasi ostidagi global tizimni tashkil qiluvchi banklar uchun 2025 yilning 1 yanvaridan TLACning minimal talablarini ko'rsatkichi risklarga tortilgan aktivlarga nisbati 16 foizni, ammo Bazel 3 talablari doirasida leverej koeffisienti (6 foizdan) dan kam bo'lmasligi, 2028-yildan mos tarzda 18 va 6,75 foizga teng bo'lishi lozim.

Ma'lumki, so'nggi yillarda O'zbekistonda hayotning barcha sohalarida tub o'zgarishlar ro'y berdi. Mazkur progressiv jarayonlar uzluksizligi ta'minlanib, izchil davom ettirilyapti. Zamonaviy tendentsiyalarga asoslangan bunday islohotlar mamlakatimiz bank-moliya sektorini jadal rivojlantirish sur'atlarida ham yaqqol namoyon bo'lyapti. Pirovardida nafaqat davlat, balki tijorat banklari ham mijozlar uchun ishonchli, samarali va optimal hamkorga aylanish uchun shahdam qadamlar tashlamoqda.

Bunda sohaga boshqaruvning korporativ tamoyillari uzluksiz tatbiq etib borilayotgani muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero, Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilib, amalga oshirilayotgan 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son farmonida ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. Unda bank tizimini isloh qilishni chuqurlashtirish va barqarorligini ta'minlash, banklarning kapitallashuv darajasi va depozit bazasini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligi va ishonchligini mustahkamlash, istiqbolli investitsiya loyihalari hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini kreditlashni yanada kengaytirish pirovard maqsadlar qatorida ko'rsatib o'tilgan.

Bugungi kunda, tijorat banklarining korporativ boshqaruv faoliyatida bank strategik maqsadlarini aniqlash va ularga erishish ustidan nazorat qilish uchun zarur tashkiliy tuzilmani, shuningdek boshqaruvga oid qarorlar qabul qilish imkonini ta'minlovchi, bank boshqaruv organlari va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlar majmui, shu jumladan boshqaruv organlarining vakolatlarini va javobgarligini taqsimlash hamda boshqaruvga oid qarorlar qabul qilish imkonini yaratish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Korporativ boshqaruv bu – kompaniya faoliyatiga rahbarlik qilish va uning ustidan nazorat qilish o'ziga xos tizimdir.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, mavzuga oid adabiyotlar tahlilini o'tkazish natijasida turli tadqiqotlarda korporativ boshqaruv masalalarining inovatsiyalar bilan o'zaro bog'liqligi ko'rib o'tilgan.

Jumladan, amerikalik olimlar Sarpa, Subramanian va Subramanian (2014) shunday nazariyani ishlab chiqishganki, unda ular qanday qilib korporativ boshqaruvning ichki va tashqi mexanizmlari innovatsiyalarga ta'sir etishini ko'rsatishgan. Ular tashqi korporativ boshqaruv mexanizmlari (korporativ nazorat bozori) ichki korporativ boshqaruv mexanizmlari (menejerlik shartnomalari) bilan o'zaro bog'liq holda kompaniyada menejerlar tomonidan innovatsiyalarni ishlab chiqish darajasiga ta'sir etishini isbotlashgan.

Shadab (2008) o'z tadqiqotida innovatsiya va korporativ boshqaruvni o'rganishda boshqaruv tuzilmasi, aktsiyadorlik kapitali qiymati, ichki nazorat kabi masalalarni, shuningdek, qanday qilib AQSh korporativ qonunchiligi korporatsiyalarning innovatsion faoliyatiga ta'sir etganligini o'rgangan.

Hoshimovning (2003) tadqiqotlarida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish sharoitida korporativ tuzilmalarni boshqarishni rivojlantirishning ilmiy-metodologik jihatlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Yaushevning (2004) ilmiy izlanishlari integratsion korporativ tuzilmalar va ta'sischi kapitalda davlat ishtirokidagi korxonalarni boshqarish muammolariga bag'ishlangan.

Xamidulin (2007) fond bozorini rivojlanishi, aktsionerlik jamiyatlarida kuzatuv kengashining roli va ahamiyati masalalari ustida fikr yuritadi.

Iqtisodiyotda davlat mulki va ulushi bo'lgan korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish va erkin raqobat muhitini yaratish maqsadida davlat ulushini xorijlik investorlarga sotish orqali iqtisodiyotda davlat boshqaruvi va nazoratini qisqartirish lozimligini ta'kidlab o'tgan.

Tan olish kerak, o'tgan yillarda yurtimizda tijorat banklarning joriy xo'jalik faoliyatiga davlat organlari tomonidan aralashuvlar ko'p kuzatilar, boz ustiga ularda bozor tendentsiyalariga moslashuvchanlik va sezuvchanlikning yetarli emas edi. Strategik rejalashtirish, risklarni boshqarish tizimining talab darajasida yo'lga qo'yilmagan edi.

Mamlakatimiz kapital bozorini rivojlantirishda qator muammolar yig'ilib qolgan edi. Xususan, davlat korxonalarini boshqarish uchun bozor mexanizmlarini ishlab chiqish, ulardagi zamonaviy korporativ boshqaruv usullarini joriy etish, davlat korxonalarining ustav kapitalidagi ulushini asta-sekin qisqartirish va xalqaro tashkilotlar va kompaniyalar ishtirokidagi ochiq xususiyashtirishni ta'minlash kabi vazifalarni qo'ygan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar iqtisodchi olimlarining tijorat banklarida korporativ boshqaruvni rivojlantirishni amalga oshirishni moliyaviy jihatdan ta'minlovchi manbalarning tahliliga bag'ishlangan ilmiy asarlari o'rganilgan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida adabiyotlarning qiyosiy tahlili va farazni asoslash usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Yangi O'zbekiston sharoitida jamiyatdagi qator masalalar qatori aynan ushbu muammo ham to'liq tahlil qilindi, unga tashkiliy va huquqiy baho berildi. Shu asosda davlatimiz rahbari tomonidan soha qiyofasini tubdan o'zgartirish, uning faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan qator farmon va qarorlar qabul qilindi aniq chora-tadbirlar belgilab berildi.

Bugungi kunda davlat ishtiroki bo'lmagan aksiyadorlik jamiyatlari, xususan, tijorat banklarida korporativ boshqaruvni rivojlantirishni tizimli yo'lga qo'yish, ularda korporativ boshqaruv darajasini reyting asosida muntazam baholash va monitoring qilib borish bo'yicha izchil ishlar olib borilayotgani buning tasdig'idir.

Zero, aynan mana shunday yondashuv jahon tajribasida ham o'zining amaliy isbotini topgan. Binobarin, bugungi kunda ham dunyoda tijorat banklari tizimida korporativ boshqaruv mezonlarini innovatsion g'oyalar bilan uyg'unlikda keng taraqqiy toptirish bo'yicha izlanishlar davom ettirilmoqda. Bular ularni boshqarish tizimiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining faol joriy etilishi, korporatsiyalarni boshqarishda manfaatdor tomonlar rolining ortishi, direktorlar kengashining muvozanatlashgan tarkibi va manfaatlar qarama-qarshiligi muammosini hal etishdagi rolini ortishida namoyon bo'lyapti.

Masalan, Yevropa Ittifoqining korporativ boshqaruv bo'yicha "yashil kitobi"da aksiyadorlik jamiyatlari direktorlar kengashini shakllantirishda professional, millat, gender xilma-xilligini kuchaytirish, direktorlar kengashi va menejment bilan muloqot jarayonlariga aksiyadorlarni, xususan, minoritar aksiyadorlarni kengroq jalb etish, uzoq muddatli maqsadlarga yanada ko'proq ustuvorlik berish, direktorlarning aksiyadorlar oldidagi mas'uliyatini yanada oshirish va ularni shu yo'nalishda yetarlicha rag'batlantirish, korporatsiyalar faoliyati ustidan keng jamoatchilik nazoratining moslashuvchan tizimini shakllantirish zarurati qayd etilgan.

O'zbekistonda ham ilg'or xorij tajribasini chuqur o'rganish, uni moliya-bank sektoriga ham joriy etishga bo'lgan e'tibor keyingi yillarda mutlaqo o'zgardi. Buni korporativ boshqaruv sohasida so'nggi yillarda qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar va ular asosida kiritilgan asosiy o'zgarishlar tasdiqlab turibdi. Shular asosida so'nggi paytlarda respublikamiz iqtisodiyoti va moliya-bank sohasida davlat ishtirokini yanada qisqartirish, fond bozorini rivojlantirish va sog'lom raqobat muhitini yaratish, shu orqali faol investitsiya siyosatini olib borishni rag'batlantirish muhim vazifaga aylandi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-yanvardagi "Davlat aktivlarini boshqarish, monopoliyaga qarshi kurashishni tartibga solish tizimini va kapital bozorini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Xususiyashtirilgan korxonalarga ko'maklashish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi va mazkur qo'mita huzuridagi Qimmatli qog'ozlar bozorini muvofiqlashtirish va rivojlantirish markazi hamda Davlat aktivlarini boshqarish markazi negizida 3 ta mustaqil institutlar O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi, O'zbekiston Respublikasi Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Kapital bozorini rivojlantirish agentligi tashkil etildi. Bu mamlakatimizda korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirishning yangi bosqichiga asos soldi.

Ekspertlarning aytishicha, korporativ boshqaruv kodeksida keltirilgan kuzatuv kengashi mustaqil a'zosini belgilab beradigan mezonlarning murakkabligi, mustaqil a'zo maqomini aniqlashda nomzodning ish faoliyatiga doir muddat aksariyat rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda so'nggi uch yil etib belgilangan bo'lishiga qaramay, O'zbekistonda bu me'yorning besh yil etib belgilanishi mustaqil a'zolikka nomzodlar sonini yanada cheklanishiga olib kelayotgan edi. Bundan tashqari, aksiyadorlik jamiyatlari kuzatuv kengashiga mustaqil a'zoni kim ko'rsatishi masalasi ko'plab munozaralarga sabab bo'lib, bu borada mualliflik qarashlari ham bildirilgan edi.

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 14-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori ahamiyatiga alohida to'xtalib o'tish lozim. Mazkur muhim hujjatga muvofiq, xo'jalik jamiyatining ijro organi (rahbar va rahbar o'rinbosarlari) tanlov asosida yuqori malakali, shu jumladan xorijiy mutaxassislar orasidan tanlab olinadi va davlat organlari, tashkilotlar yoki ularning mansabdor shaxslari bilan kelishilmasdan aksiyadorlar umumiy yig'ilishi yoki kuzatuv kengashi qarori bilan tayinlanadi. Respublikamizning aksariyat aksiyadorlik jamiyatlari ijroiya organi rahbarini tayinlashni tanlov asosida o'tkazish bo'yicha ichki tartib yoki nizomlarni ishlab chiqqan bo'lib, unda nomzodlarni saralash uchun mezonlar aks ettirilgan. Ushbu tanlovlarda xorijiy menejerlarning ishtirok etishi ham ko'zda tutilgan.

Birgina tijorat banklari misolida oladigan bo'lsak, avvallari tijorat banklari Boshqaruv raisligiga nomzod Markaziy bank bilan kelishilgan holda lavozimga tayinlanar va keyinchalik bank aksiyadorlari umumiy yig'ilishida tasdiqlanar edi. Endi mazkur talab bekor qilindi va "Tijorat banklarida korporativ boshqaruv to'g'risida"gi Nizomga tegishli o'zgarishlar kiritildi. Amaldagi tartibga ko'ra Bank boshqaruvi raisi Bank kengashi qarori bilan tayinlanadi va keyinchalik aksiyadorlar umumiy yig'ilishi tomonidan tasdiqlanadi. Ushbu maqsadda tanlov amalga oshiriladi va bunda xorijiy menejerlar ham ishtirok etishi mumkin. Ammo bu borada ko'rilayotgan choralalar samaradorligini oshirish hamon dolzarb bo'lib turibdi. O'z navbatida tijorat banklariga korporativ menejment printsiplari qanchalik keng joriy etilsa, ulardagi axborot ochiqqligini ta'minlashni shunchalik kuchaytirish darkor.

Albatta, bu borada hali qilinadigan ishlar juda ko'p. Masalan, aksiyadorlik jamiyatlari, shu jumladan, tijorat banklari tomonidan e'lon qilinadigan hisobotlar asosan moliyaviy xarakter kasb etib, korporativ boshqaruv holati, korporativ boshqaruv kodeksi tavsiyalariga rioya etish bo'yicha amalga oshirilgan ishlarni hisobot shaklida oshkor qilib borish amaliyoti hamon oqsayapti. Minoritar aksiyadorlarning xo'jalik jamiyatlari boshqaruvdagi rolini oshirish hamon dolzarb bo'lib turibdi.

Shu boisdan, korporativ moliya bo'yicha konsalting xizmatlarini yo'lga qo'yish orqali investitsion bankingning an'anaviy xizmatlari turlarini rivojlantirish mumkin. Ayni paytda, banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi strategiyasi ularning investitsion bank xizmatlarini ko'rsatishdagi kuchli tomonlari va imkoniyatlariga asoslanishi zarur (1-jadval).

1-jadval: O'zbekiston tijorat banklarining investitsion banking xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha SWOT tahlili¹

Kuchli tomonlar (Strength)	Zaif tomonlar (Weakness)
-tijorat banklari kapital bazasining mustahkamligi; -respublika fond bozorida banklarning yetakchiligi; -qimmatli qog'ozlar bozorida banklarning ruxsatsiz ishtirok etishi; -investitsion portfelni shakllantirishda banklarning mijoz to'g'risida yetarli ma'lumotga ega bo'lishi; -korporativ moliya bo'yicha bank xodimlarida yetarli kompetensiya mavjudligi.	-banklarning jami majburiyatlari tarkibida qisqa muddatli majburiyatlar salmog'i yuqoriligi; -bank aktivlarini moliyalashtirish uchun "uzun pullar"ning yetishmasligi; -respublika fond bozori likvidligi pastligi; -respublikada korporativ nazorat bozorining yetarlicha rivojlanmaganligi; -korporativ obligatsiyalarni emissiya qilish va joylashtirish bilan bog'liq talablarning yuqoriligi va murakkabligi.
Imkoniyatlar (Opportunities)	Tahdidlar (Threats)
-Markaziy bankning ochiq bozor operatsiyalari ob'ekti sifatida korporativ qimmatli qog'ozlardan foydalanish imkoniyati; -tijorat banklarining fond bozorida market-meyker funksiyasini bajarishi; -aksiyadorlik jamiyatlarining xalqaro fondbozorlari listingiga kirishi va qimmatli qog'ozlarni birlamchi ommaviy joylashtirish (IPO); -axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash orqali; -investitsion bank xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha banklar biznes modellarini takomillashtirish.	-globalashuv sharoitida investitsion xizmatlarning erkinlashuvi va bu jarayonda xalqaro investitsion banklar rolining ortishi; -investitsion xizmatlar ko'rsatishda raqobatning keskinlashuvi; -investitsion bank faoliyatini tartibga solish bo'yicha xalqaro standartlarning qat'iylashuvi; -blokcheyn tizimi orqali moliyaviy vositachilik xizmatlarini taklif qilish ko'lamini ortishi; -P2P formatida moliyaviy vositachilarsiz bank xizmatlarini ko'rsatish platformalari rivojlanishi.

Mutaxassislarning fikricha, blokcheyn texnologiyalarini xo'jalik jamiyatlari korporativ boshqaruvida qo'llash qator imkoniyatlarni taqdim etadi. Chunonchi, aksiyadorlar umumiy yig'ilishini tashkil etish va o'tkazish tizimi modernizatsiya qilinadi. Blokcheyn texnologiyalari yordamida virtual umumiy yig'ilishlarda ovoz berish imkoniyati yaratiladi, blokcheyn muhitida shaffoflik va ishonchni mustahkamlash orqali agentlik muammosini hal etish uchun yangicha yechim taklif etiladi. "Aqli shartnomalar"ni keng joriy etiladi. Manfaatdor tomonlarning hamkorlika hamkorlikka asoslangan boshqaruvdagi ishtiroki kuchaytiriladi.

1 Igamberdiyev S.X. Investitsion banklar faoliyatini boshqarishni takomillashtirish. iqt. fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoref., 2018, 25 b.

So'nggi yillarda yevrobondlarni chiqarishda tijorat banklari (O'zSQB, "Agrobank" va boshqalar) faollashuvi ham kuzatilayotgani yurtimizda tijorat banklarida korporativ boshqaruv tendentsiyalari rivojlanib borayotganini anglatadi.

Tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi strategiyasini shakllantirish. Muallifning fikricha, aksiyadorlik jamiyatlari banklarga kredit uchun to'lanadigan foiz stavkasi va boshqa yuridik shaxs depozitlaridan oladigan foiz stavkasi o'rtasidagi farqni (foiz marjasini) korporativ obligatsiyalarni muomalaga chiqarish orqali o'zaro bo'lishish imkoniyati mavjud.

Aktsiyadorlik jamiyatlari banklarga kredit uchun to'lanadigan foiz stavkasi va boshqa yuridik shaxs depozitlaridan oladigan foiz stavkasi o'rtasidagi farqni (foiz marjasini) korporativ obligatsiyalarni muomalaga chiqarish orqali o'zaro bo'lishish imkoniyati mavjud.

Bankning qimmatli qog'ozlar portfelini shakllantirishda investitsion qo'yilmaning likvidligi, xavfsizligi, investitsion qo'yilmaning o'sishi va daromadlilikini hisobga olish, shuningdek, investitsion portfelning tarmoq va mintaqaviy diversifikatsiyasini ta'minlash zarur.

Yurtimizda Korporativ axborotlar yagona portalining ishga tushirilishi aynan ushbu yo'ldagi muhim qadam bo'ldi. Natijada aktsiyadorlik jamiyatlari, jumladan, tijorat banklarining veb- sahifalarida korporativ axborotlarni davlat tilida, rus va ingliz tillarida chop etish yo'lga qo'yildi.

Shular bilan bir qatorda tijorat banklarining investorlar bilan munosabatlarida zamonaviy shakllar, "Road Show", investitsiya va biznes forumlarini tashkil etish, "Invest in Uzbekistan" yagona, muvofiqlashtirilgan axborot kompaniyasini ishlab chiqish, targ'ibot va keng xabardor qilish va ushbu maqsadda batafsil, tushunarli axborot resurslarini tayyorlashda ham muhim qadamlar qo'yilyapti.

Samarali korporativ boshqaruvning asosi bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- bankning ichki hujjatlarida belgilanadigan vakolat va vazifalarning aniq tarzda taqsimlanishi;
- yetarli darajadagi hisobdorlik;
- o'zaro nazorat qilish hamda bank uchun salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan qarorlar qabul qilinishining oldini olishni ta'minlovchi, bank boshqaruvi organlari va (yoki) tarkibiy tuzilmalar o'rtasidagi vakolatlarining taqsimlanishi;
- o'zining vakolatlari va vazifalarini yaxshi biluvchi, funktsional vazifalarini bajarishda yuqori darajadagi ishbilarmonlik va odob-axloq qoidalariga rioya etuvchi, bank kuzatuv kengashining va ijroiya organining yuqori malakali a'zolari mavjudligi.

Kengash va boshqaruv a'zolari o'z faoliyatini amalga oshirayotganda ma'nau javobgarlikni va jonkuyarlikni namoyon qilishi va sodiqlik bilan xizmat qilishi lozim.

Ma'nau javobgarlik va jonkuyarlikni namoyon qilish deganda kengash va boshqaruv a'zolarining o'z qarorlarini ongli ravishda qabul qilish va o'z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni his qilish, o'z xizmat vazifalarini bajarishga mas'uliyat bilan yondashish, qarorlarni o'z vakolatlari doirasida va mavjud ma'lumotlarni har tomonlama baholagan holda qabul qilish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari, bank ustavi va bankning ichki me'yoriy hujjatlari talablariga rioya qilish majburiyati tushuniladi.

Sodiqlik bilan xizmat qilish deganda kengash va boshqaruv a'zolari o'zlari bilan bog'liq barcha mavjud va ehtimoliy manfaatlar to'qnashuvini oshkor qilish, o'z xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yo'lida foydalanmaslik, shuningdek, manfaatlar to'qnashuvi ularga bank manfaatlarini yo'lida o'z vazifalarini to'laqonli bajarishiga to'sqinlik qilgan taqdirda, qaror qabul qilishda qatnashmaslik majburiyati tushuniladi.

Bank kengashining vakolatlari doirasiga O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi va "Aktsiyadorlik jamiyatlari va aktsiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonunlarida belgilangan masalalarni hal etish kiradi.

Kengash a'zolaridan o'z vazifalarini amalga oshirishlari doirasida quyidagilar talab etiladi:

- o'zi faoliyat yuritayotgan bank korporativ boshqaruvining tashkiliy tuzilmasini, kengashning funktsiyalarini bilishi, korporativ boshqaruvdagi o'zining rolini anglashi, bank faoliyatida xos bo'lgan tavakkalchiliklar haqida tasavvurga ega bo'lishi, shuningdek bank-moliya sohasidagi, tavakkalchiliklarni boshqarish va korporativ boshqaruvni tashkil etish borasidagi bilim va malakasini doimiy ravishda oshirib borishi;
- bank faoliyatida faol qatnashishi, uning faoliyatidagi va tashqi sharoitlardagi muhim o'zgarishlarni kuzatib borishi, shuningdek uzoq muddatli istiqbolda bank manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan choralarni o'z vaqtida ko'rishi;
- bankning korporativ madaniyati va qadriyatlari shakllanishida yetakchi o'rinni tutishi;
- ko'rib chiqilayotgan masalalar yuzasidan kengashning boshqa a'zolari, boshqaruv a'zolari va bank xodimlarining qarashlaridan qat'iy nazar o'zining asoslangan fikrini bildirishi;

- ma'nan javobgarlik, jonkuyarlik va sodiqlik bilan qarorlar qabul qilishi, bank va uning barcha aktsiyadorlari manfaatlarini ko'zlab, kengash a'zosi o'ziga yuklatilgan vazifa va majburiyatlarni vijdonan va oqilona amalga oshirishi, o'zining yoki ayrim shaxslar manfaatlarini yo'lida o'z vakolatlarini suiiste'mol qilmasligi;
- manfaatlar to'qnashuviga olib keluvchi harakatlardan o'zini tiyishi, shuningdek manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelishi haqida darhol kengashga xabar berishi va uni bartaraf etish yuzasidan chora ko'rishi;
- kengash va uning qo'mitalari majlislarida o'z vakolatlarini uchinchi shaxsga o'tkazmagan holda ishtirok etishi;
- kengash yig'ilishlarida ishtirok eta olmasligiga asoslar (kasallik varaqasidaligi, ta'tildaligi, xizmat safaridaligi va boshqalar) haqida o'z vaqtida ma'lum qilishi;
- kengashga a'zolari chog'ida o'ziga ma'lum bo'lib qolgan tijorat, bank siri va qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa sirni tashkil etuvchi ma'lumotlarning maxfiyligiga rioya etishi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rinda ta'kidlash lozimki, korporativ boshqaruv so'zining iqtisodiy ma'nosini qiyosiy o'rganish asosida, tijorat banklarida korporativ boshqaruv-tijorat banki faoliyatini boshqarishda aktsiyadorlar umumiy yig'ilishi, kengash a'zolari va boshqa rahbar xodimlar tomonidan amalga oshiriladigan asosiy faoliyat hamda qoidalar majmuasi ekanligining o'rganildi.

Mamlakatimiz tijorat banklarida korporativ boshqaruv tamoyillarini tatbiq etish va ularni rivojlantirish jarayonlari uzluksiz, ortga qaytmas tendentsiya hisoblanadi. Bu yo'lda davlat, biznes va bank o'zaro uyg'unlik kasb etsa, bu nafaqat mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti, moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, investitsion jozibadorligini oshirish, xalqaro maydondagi imijini yuksaltirish, balki oddiy mijozlar manfaatlarini to'laqonli ta'minlashda shuncha samara va ahamiyat kasb etadi. Bu esa xalq farovonligini belgilab beruvchi muhim parametrlardan biridir.

Davlat korxonalarini boshqarish uchun bozor mexanizmlarini ishlab chiqish, ulardagi zamonaviy korporativ boshqaruv usullarini joriy etish, davlat korxonalarining ustav kapitalidagi ulushini asta-sekin qisqartirish va xalqaro tashkilotlar va kompaniyalar ishtirokidagi ochiq xususiyashtirishni ta'minlash kabi vazifalarni amalga oshirish lozim.

Tijorat banklari faoliyati to'g'risidagi axborotni tayyorlash va yetkazish tartibini yanada aniqroq belgilab quyish maqsadga muvofiq, jumladan moliya va operatsiya faoliyatiga oid axborotni taqdim etishning tasdiqlangan shakllarini investor, mijozlar va boshqa manfaatdor shaxslarga yetkazilishini ta'minlash lozim.

Yuqorida keltirilgan takliflarning amaliyotga joriy etilishi, bizning nazarimizda, O'zbekiston tijorat banklarida korporativ boshqaruvning yuksalishiga imkon yaratib beradi va bu o'z navbatida O'zbekistonning real ishlab chiqarish sektorida aktsiyalashtirish jarayonining chuqurlashuviga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 11-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrdagi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 22-oktabrdagi "Valutani tartibga solish to'g'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 19-sentabrdagi "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonuni.
5. Tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo'yiladigan talablar to'g'risidagi Nizom. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2015-yil 13-avgustda 2709-son bilan ro'yxatga olingan.
6. Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflash va aktivlar bo'yicha ehtimoliy
7. yo'qotishlarni qoplash uchun xaxiralar shakllantirish hamda ulardan foydalanish tartibi to'g'risidagi nizomga kiritilayotgan o'zgartirish va qo'shimchalar O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2018-yil 27-apreldagi 2696-2-son bilan ro'yxatga olingan.
8. Sarpa H., Subramanian A. and Subramanian K.V. (2014) Corporate Governance and Innovation: Theory and Evidence. Journal of Financial and Quantitative Analysis, vol.49, issue 4, –pp. 957-1003.
9. Shadab H.B. (2008) Innovation and Corporate Governance: The Impact of Sarbanes-Oxley. U. Pa. Journal of Business and Employment Law, vol.10:4, pp. 955-1008. 4. Мелкумов Я.С. Инвестиций: Учебное пособие. –М.: ИНФРА-М, 2003.
10. Хошимов А.А. (2003) Корпоратив бошқарув шаклидаги тузилмаларни ривожлантириш истиқболлари. – Т.: Фан.
11. Яушев Р.И. (2004) Состояние и проблемы управления государственными пакетами акций корпораций. // Корпоративное управление в Узбекистане. Материалы научно-практической конференции. –Т. С.15-23.
12. Xamidulin M.B. (2007) Korporativ madaniyat va korporativ boshqaruv. T.:Akademiya, –224 b.
13. Xodiyev B.Yu., Shodmonov Sh.Sh., G'afurov U.V. (2008) Mamlakatni jadal isloh etish va modernizatsiya qilish – milliy taraqqiyotimizning mantiqiy bosqichi: Ilmiy-ommabop risola. – T.: TDIU, 53 b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.